

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Katowicach

LKA.411.001.01.2022

Pan
Krzysztof Paraszczuk
Dyrektor
Okręgowego Urzędu Górniczego
w Krakowie
ul. Łukasiewicza 3
31-429 Kraków

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

Zmienne zgodnie z treścią uchwały nr KPK-KPO.443.177.2022
Komisji Rozstrzygającej w Najwyższej Izbie Kontroli z dnia 20 grudnia 2022 r.

I/21/008 Działania właściwych organów i instytucji w związku z zaprzestaniem działalności Kopalni Olkusz-Pomorzany w Zakładach Górniczo-Hutniczych "Bolesław" wpływającym na funkcjonowanie trzech rzek: Sztoły, Baby i Białej

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana

Okręgowy Urząd Górniczy w Krakowie¹, ul. Łukasiewicza 3, 31-429 Kraków

Kierownik jednostki kontrolowanej

Krzysztof Paraszczuk, Dyrektor OUG², od 8 stycznia 2015 r.

(akta kontroli str. 9-10)

Zakres przedmiotowy kontroli

1. Wydawanie decyzji i pozwoleń dla Zakładów Górniczo-Hutniczych „Bolesław” SA mających związek z likwidacją Kopalni Olkusz-Pomorzany.
2. Zabezpieczenie złoża kopalni i minimalizowanie szkód środowiskowych w trakcie likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany.

Okres objęty kontrolą

Od 1 stycznia 2018 r. do dnia zakończenia czynności kontrolnych (badania kontrolne obejmują również działania i zdarzenia zaistniałe przed 1 stycznia 2019 r., w przypadkach, gdy miały wpływ na działalność objętą kontrolą).

Podstawa prawna podjęcia kontroli

Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli³.

Jednostka przeprowadzająca kontrolę

Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach

Kontrolerzy

Mirosław Sekuła, doradca techniczny, upoważnienie do kontroli nr LKA/26/2021 z 31 stycznia 2022 r. oraz nr LKA/168/2022 z 12 sierpnia 2022 r.

Stanisław Tarnowski, główny specjalista kp., upoważnienie do kontroli nr LKA/27/2021 z 31 stycznia 2022 r. oraz nr LKA/151/2022 z 13 lipca 2022 r.

(akta kontroli str. 1-8)

¹ Dalej: „OUG” lub „Urząd”.

² Dalej także Dyrektor OUG lub Dyrektor.

³ Dz. U. z 2022 r., poz. 623, dalej: „ustawa o NIK”.

II. Ocena ogólna⁴ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Zatwierdzony przez Dyrektora OUG Plan ruchu likwidowanego podziemnego zakładu górniczego Kopalni Olkusz-Pomorzany⁵ niewystarczająco uwzględnił aspekty ochrony środowiska. Zasadniczo wynikało to z faktu, że Dyrektor zatwierdzając ten Plan przyjął, iż jedynym możliwym sposobem likwidacji Kopalni jest zaprzestanie pompowania wód dołowych i jej zatopienie. Pomimo specyfiki Kopalni, wynikającej z bardzo dużej ilości wody dopływającej do wyrobisk i związanych z tym zagrożeń, w szczególności dotyczących powstawania w wyeksploatowanych wyrobiskach szkodliwych dla środowiska, łatwo rozpuszczalnych w wodach podziemnych siarczanów metali ciężkich i negatywnego oddziaływania skutków tych procesów na środowisko, Dyrektor OUG, przed zatwierdzeniem Planu ruchu likwidowanej Kopalni, nie wykorzystał będących w jego gestii narzędzi dla przeanalizowania zasadności alternatywnych sposobów likwidacji, względem propozycji przedstawionej przez ZGH „Bolesław”. W szczególności Dyrektor nie wystąpił do Prezesa WUG o powołanie w tym celu odpowiedniego organu doradczego i opiniotwórczego, o którym mowa w art. 166 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze⁶. W efekcie, w ocenie NIK, Dyrektor nie wykorzystał istniejących narzędzi dla wykonania analizy możliwości zastosowania wariantu stopniowej likwidacji Kopalni, także z uwzględnieniem oczyszczania wód kopalnianych ze szkodliwych siarczanów metali ciężkich, przed ich odpompowywaniem do cieków powierzchniowych.

Ponadto, w zatwierdzonym przez Dyrektora Planie ruchu likwidowanej Kopalni, zakładającym całkowite zaprzestanie odwodnienia wód podziemnych, nie uwzględniono wszystkich istotnych skutków likwidacji Kopalni poprzez jej zatopienie, a w konsekwencji nie określono w nim sposobu przeciwdziałania tym skutkom, w szczególności w środowisku przyrodniczym.

Natomiast, w ocenie NIK, Dyrektor OUG prawidłowo nadzorował proces likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany na podstawie zatwierdzonego Planu ruchu likwidowanej Kopalni.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowej⁷ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Realizacja ustawowych zadań OUG w części dotyczącej likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany

Opis stanu faktycznego

1. Działalność górniczą w kopalni Olkusz rozpoczęto w 1958 r., a pierwsze wyrobiska korytarzowe, które odwadniano, zaczęto drążyć na początku lat sześćdziesiątych XX wieku. Z kolei kopalnię Pomorzany zaczęto budować w 1969 r. Kopalnia Olkusz-Pomorzany, powstała w wyniku połączenia obu kopalń. Tym samym środowisko naturalne na tym obszarze, znajduje się pod wpływem długotrwałych zmian antropogenicznych wynikających z funkcjonowania kopalń. Kopalnia Olkusz-Pomorzany, w trakcie procesu wydobywczego, wypompowywała na powierzchnię (według danych z II kwartału 2020 r.), 239,1 m³/min wód dopływających do wyrobisk dołowych Kopalni. W chwili obecnej złoża rud uznane za ekonomicznie opłacalne

⁴ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁵ Zwany dalej Planem ruchu likwidowanej Kopalni lub Planem ruchu.

⁶ Dz. U. z 2022 r. poz. 1072 zwane dalej Pgg.

⁷ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

do wydobycia zostały wyeksploatowane i Kopalnia Olkusz-Pomorzany z dniem 31 grudnia 2020 r. zakończyła wydobycie⁸. Obecnie prowadzony jest proces likwidacji Kopalni. Plan likwidowanej kopalni przewiduje zakończenie tego procesu na rok 2025. Najważniejszym jej etapem jest zatopienie Kopalni w sposób naturalny, które zapoczątkowano w grudniu 2021 r., poprzez wyłączenie z ruchu pomp głównego odwadniania.

(akta kontroli str. 952, 995, 1122)

Kopalnia Olkusz-Pomorzany w okresie od 1 stycznia 2018 r. do 31 grudnia 2019 r. funkcjonowała w oparciu o Plan ruchu zakładu górniczego Kopalni Olkusz-Pomorzany na lata 2018-2022, zatwierdzony decyzją Dyrektora Okręgowego Urzędu Górniczego z dnia 19 grudnia 2017 r., znak KRA.920.201.2017.MM. Plan ruchu został sporządzony przez przedsiębiorcę m.in. w oparciu o warunki koncesji:

- nr 172/93 udzielonej przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 20 lipca 1993 r. (ze zm.) dla złoża „Pomorzany” dla Zakładów Górniczo-Hutniczych „Bolesław”⁹,
- nr 8/2003 udzielonej przez Ministra Środowiska z dnia 15 października 2003 r. (ze zm.) dla złoża „Olkusz” dla Zakładów Górniczo-Hutniczych „Bolesław”¹⁰,
- nr 1/2009 udzielonej przez Ministra Środowiska decyzją z dnia 2 lutego 2009 r. (ze zm.) dla złoża „Klucze I” dla ZGH „Bolesław”

oraz załączniki do wniosków koncesyjnych, tj. Projekty Zagospodarowania Złóż (z ich późniejszymi zmianami).

Wraz z planem ruchu na lata 2018-2022 przedsiębiorca ZGH „Bolesław” przedłożył pozytywne opinie jednostek samorządu terytorialnego, tj. postanowienia Burmistrza Miasta i Gminy Olkusz, znak KU/OZ.670.15.2017, z dnia 2 listopada 2017 r., Wójta Gminy Bolesław, znak GRE.6524.4.2017, z dnia 30 października 2017 r. i Wójta Gminy Klucze, znak GPK.6524.5.2017, z dnia 26 października 2017 r.

(akta kontroli str. 18-57)

Wody z odwadniania wyrobisk podziemnych Kopalni trafiały kanałem Dąbrówka do rzeki Biała oraz Kanałem Południowym do rzeki Baba, będącej dopływem rzeki Sztola.

Rzeka Biała jest największym, lewobrzeżnym dopływem Białej Przemszy. Od jej źródeł do połączenia z kanałem Dąbrówka rzeka Biała jest zasilana wodami opadowymi oraz okresowo płynącą wodą w sztolniach Ponikowskiej i Bolesławskiej. Łączny przepływ na tym odcinku może dochodzić do około 1,5 m³/min. W dniu 26 czerwca 2021 r. do kanału Dąbrówka wpływało 160,4 m³/min wody, pochodzącej z odwadniania wyrobisk kopalni Pomorzany. Dodatkowo do tego kanału dopływają oczyszczone ścieki z Olkusza w ilości 4 - 4,5 m³/min, oczyszczone ścieki z Lasek w ilości około 1 m³/min oraz około 4 - 4,5 m³/min wody doprowadzanej kanałem z osadników poflotacyjnych. Po połączeniu z kanałem Dąbrówka przepływ w Białej wynosił około 170 m³/min. „Dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki hydrogeologiczne w związku z zakończeniem lub zmianą poziomu odwodnienia likwidowanego zakładu górniczego rud cynku i ołowiu Kopalni „Olkusz-Pomorzany”¹¹, przewiduje, że po wyłączeniu systemu odwadniania wyrobisk Kopalni Olkusz-Pomorzany wielkość przepływu w Białej do połączenia z kanałem Dąbrówka nie

⁸ W dniu 29 kwietnia 2020 r. Zarząd spółki ZGH „Bolesław” podjął uchwałę nr 60/2020 w sprawie zakończenia wydobycia rud cynkowo-olowiowych z dniem 31 grudnia 2020 r.

⁹ Właścicielem tej koncesji był podmiot państwowy Zakłady Górniczo-Hutnicze „Bolesław”, który był poprzednim właścicielem Kopalni Olkusz-Pomorzany.

¹⁰ Właścicielem tej koncesji także był podmiot państwowy Zakłady Górniczo-Hutnicze „Bolesław”.

¹¹ Zatwierdzona decyzją Marszałka Województwa Małopolskiego z dnia 27.11.2019 r. znak sprawy: SR-IX.7431.15.2019.LS, dalej: Dokumentacja hydrogeologiczna.

ulegnie zmianie. Radykalnie natomiast zmniejszy się jej przepływ na odcinku od kanału Dąbrówka do ujścia do Białej Przemszy o około 160 m³/min. Przy zachowaniu zasilania kanału Dąbrówka oczyszczonymi ściekami z Olkusza i z Lasek oraz wodą z kanału poflotacyjnego na poziomie podobnym jak w sierpniu 2021 r., wielkość przepływu Białej przed ujściem do Białej Przemszy miała wynosić 9 - 11 m³/min (średnio 5,9% przepływu sprzed wyłączenia pompowania), a po intensywnych opadach atmosferycznych przepływ może wzrastać do 25 - 35 m³/min.

Rzeka Sztoła jest lewobrzeżnym dopływem Białej Przemszy. Długość koryta wynosi 15,6 km. Przepływy w Sztole są zakłócane infiltracją wody do podłoża, co przyczyniło się do wyschnięcia koryta rzeki na kilkukilometrowej długości, przed dopływem rzeki Baby do Sztoły, jeszcze przed zaprzestaniem pompowania wód dołowych z Kopalni Olkusz-Pomorzany. W zasięgu oddziaływania skutków odwadniania Kopalni Olkusz-Pomorzany znalazła się też rzeka Baba, lewy dopływ Sztoły. Po uszczelnieniu koryta Baby płytami betonowymi wprowadzano do niej Kanałem Południowym wody dołowe z kopalni Olkusz-Pomorzany. W latach 1998 - 2004 rzeką Babą dopływało do Sztoły od około 120 m³/min do ponad 150 m³/min. Udział wody dołowej z Kopalni Olkusz-Pomorzany, płynącej Babą w ogólnym przepływie Sztoły wynosił około 90%. Zgodnie z zapisami będącej w posiadaniu OUG kopi „Oceny wpływu zaprzestania odprowadzania wód z odwadniania Kopalni Olkusz-Pomorzany, należącej do ZGH „Bolesław”, na ekosystem rzek: Biała i Sztoła oraz ewentualnych działań w przypadku wskazania istotnych zagrożeń dla tych ekosystemów”, opracowanej w sierpniu 2021 r., na zlecenie ZGH „Bolesław”, w ramach Stowarzyszenia Szansa Białej Przemszy - „Po wyłączeniu systemu odwadniania w Kopalni Olkusz-Pomorzany rzeka Sztoła wyschnie”.

(akta kontroli str. 11, 488-554, 970)

Owadnianie górotworu i odprowadzanie wód do cieków powierzchniowych, do czasu utworzenia Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach¹², tj. do 2018 r., odbywało się w oparciu o pozwolenia wodnoprawne, wydane przez Marszałka Województwa Małopolskiego:

- SR-IV.7322.1.214.2015.WM z dnia 29 grudnia 2015 r. z terminem ważności do 31 grudnia 2019 r. (dot. m.in. zrzutu do Kanału Dąbrówka),
- SR-IV.7322.1.157.2017.WM z dnia 3 sierpnia 2017 r. (zmieniająca decyzję dot. zrzutu do Kanału Dąbrówka),
- SR-IV.7322.1.205.2015.WM z dnia 29 grudnia 2015 r. z terminem ważności do 31 grudnia 2019 r. (dot. m.in. zrzutu do Baby),
- SR-IV.7322.1.161.2017.WM z dnia 3 sierpnia 2017 r. z terminem ważności do 31 grudnia 2019 r. (zmieniająca decyzję dot. zrzutu do Baby).

Zgodnie z art. 16 pkt 61 lit. e ustawy Prawo wodne, wody pochodzące z odwodnienia zakładów górniczych są ściekami. Z uwagi na fakt, że odprowadzane ścieki zawierają w swoim składzie substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska, maksymalny okres obowiązywania pozwolenia wynosi 4 lata. Potwierdzają to określone w pozwoleniach wodnoprawnych charakterystyczne wielkości dopuszczalne składu ścieków wprowadzanych do wód: odczyn pH – 6,5- 9,0, zawiesiny ogólne – 35 mg/l, chlorki – 1000 mg/l, siarczany – 500 mg/l, suma chlorków i siarczanów – 1500 mg/l, BZT5 – 25 mg/l, ChZT Cr – 125 mg/l, cynk – 2 mg/l, ołów – 0,5 mg/l, kadm – 0,2 mg/l (średnia miesięczna), 04 mg/l (średnia dobową).

(akta kontroli str. 1123)

¹² Dalej: RZGW.

W okresie działalności kopalń rud cynku i ołowiu na ziemi olkuskiej wytworzył się lej depresji w utworach triasowych o powierzchni, określanej w różnych dokumentach, w przedziale od 250 do nawet 1000 km².¹³ Po zaprzestaniu odwadniania, lej depresji zacznie wypełniać się wodą z opadów i przepływów podziemnych. Towarzyszyć temu będą: powstawanie zalewisk, lokalnych zapadlisk, a także zaniki bądź znaczne zmniejszanie cieków wodnych, w tym rzek: Baby, Białej, Sztoły i Białej Przemszy.

(akta kontroli str. 1124)

2. Terenowym organem nadzoru górniczego, do którego właściwości należy nadzór nad działalnością ZGH „Bolesław”, jest Dyrektor OUG. Wykonuje on swoje zadania przy pomocy Urzędu. Działa na podstawie przepisów:

- ustawy Pgg;
- rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 1 marca 2022 r. w sprawie nazw, siedzib i właściwości miejscowej okręgowych urzędów górniczych¹⁴;
- Regulaminu organizacyjnego, będącego załącznikiem do zarządzenia nr 21 Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego z 13 lutego 2012 r., a także innych wewnętrznych aktów prawnych wydanych przez Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego.

(akta kontroli str. 11-17)

Zadania Dyrektora OUG w zakresie ochrony środowiska oraz zapobiegania szkodom określone zostały w art. 168. Pgg, który stanowi, że Dyrektor OUG sprawuje nadzór i kontrolę nad ruchem zakładów górniczych, w szczególności w zakresie:

- gospodarki złożami kopalni w procesie ich wydobywania;
- ochrony środowiska i gospodarki złożem, w tym według kryterium wykonywania przez przedsiębiorców obowiązków określonych w odrębnych przepisach lub na ich podstawie;
- zapobiegania szkodom;
- budowy i likwidacji zakładu górniczego, w tym rekultywacji gruntów po działalności górniczej.

Dyrektor OUG przy wykonywaniu nadzoru i kontroli, w przypadku bezpośredniego zagrożenia dla zakładu górniczego, jego pracowników, bezpieczeństwa powszechnego lub środowiska, może na podstawie art. 171 Pgg w całości lub w części wstrzymać ruch tego zakładu lub jego urządzeń, określając warunki wznowienia ruchu tego zakładu lub urządzeń; a także może nakazać podjęcie niezbędnych środków profilaktycznych, w tym skierowanie określonego zagadnienia do rozpatrzenia przez powołaną przez Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego komisję, o której mowa w art. 166 ust. 1 pkt 2 Pgg. Może także nakazać dokonanie określonych czynności, niezbędnych dla zapewnienia prawidłowego prowadzenia ruchu zakładu górniczego, innych niż środki profilaktyczne.

Na podstawie art. 172 Pgg, przy wykonywaniu nadzoru i kontroli organ nadzoru górniczego może badać prawidłowość rozwiązań stosowanych lub przewidzianych przez przedsiębiorcę do stosowania, także przez skierowanie określonego zagadnienia do rozpatrzenia przez komisję, o której mowa w art. 166 ust. 1 pkt 2 Pgg;

¹³ Lej depresji (lej depresyjny) – jest to strefa obniżenia powierzchni piezometrycznej, czyli zwierciadła wód podziemnych wywołanego odwadnianiem poziomów wodonośnych. Lej depresji powstaje w wyniku zmian hydrodynamicznych związanych z drenażem wód (odwodnieniem) w obrębie wyrobiska. Istnieje kilka metod wyznaczania leja depresji i w zależności od przyjętej metody, powierzchnia leja może się znacznie różnić. Problem opisano w miesięczniku Wyższego Urzędu Górniczego „Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie” nr 2(330) 2022 r. W przypadku leja depresji wywołanego działalnością Kopalni Olkusz-Pomorzany, jego wielkość szacowana jest przez różne środowiska naukowe w przedziale 300 – 1000 km².

¹⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 525.

może dokonywać pomiarów służących ocenie stanu bezpieczeństwa w zakładzie górniczym oraz ocenie stanu bezpieczeństwa powszechnego lub środowiska w związku z ruchem zakładu górniczego, za pomocą urządzeń przenośnych, lub w przypadkach uzasadnionych wysokim poziomem zagrożenia naturalnego - urządzeń stacjonarnych, zabudowanych w zakładzie górniczym na koszt przedsiębiorcy w sposób określony w decyzji wydanej przez ten organ. Właściwy organ nadzoru górniczego może, w drodze decyzji, nakazać przedsiębiorcy sprawdzenie prawidłowości zastosowanych rozwiązań. Dla oceny skutków likwidacji Kopalni oparto się głównie na opracowanym przez ZGH „Bolesław” systemie monitoringu środowiska wodnego skutków likwidacji Kopalni.

(akta kontroli str. 713-725, 1124-1125)

W dniu 21 października 2020 r. do Dyrektora OUG w Krakowie wpłynął wniosek Zakładów Górniczo-Hutniczych „Bolesław” S.A. w sprawie zatwierdzenia planu ruchu likwidowanego podziemnego zakładu górniczego Kopalnia „Olkusz-Pomorzany” na lata 2021-2025. Zarząd spółki „Zakłady Górniczo-Hutnicze „Bolesław” S.A. podjął uchwałę nr 60/2020 w sprawie zakończenia wydobywania rud cynkowo-olowiowych z dniem 31 grudnia 2020 r. w dniu 29 kwietnia 2020 r.

Decyzją z dnia 23 grudnia 2020 r., znak KRA.9200.13.2020.MM, l.dz. 36753/12/2020, Dyrektor OUG w Krakowie zatwierdził planu ruchu likwidowanego podziemnego zakładu górniczego Kopalnia „Olkusz – Pomorzany” na lata 2021-2025.

Zgodnie z wymaganiami art. 108 ust. 6b Pgg, do wniosku o zatwierdzenie planu ruchu likwidowanego zakładu górniczego przedłożono m.in. opinie właściwych jednostek samorządu terytorialnego, dokumentację i opracowania dotyczące likwidacji przedmiotowego zakładu górniczego, tj.:

- postanowienie Burmistrza Miasta i Gminy Olkusz z 6 października 2020 r., znak KU/OZ.670.42.2020;
- postanowienie Wójta Gminy Klucze z 5 października 2020 r., znak GPK.6524.3.2020;
- postanowienie Wójta Gminy Bolesław z 2 października 2020 r., znak GRE.6524.3.2020.

Na podstawie art. 108 ust. 11 ustawy Pgg, Dyrektor OUG wydał w dniu 23 grudnia 2020 r., decyzję znak: KRA.9200.13.2020.MM zatwierdzającą plan ruchu likwidowanego podziemnego zakładu górniczego Kopalnia Olkusz-Pomorzany na lata 2021 – 2025¹⁵, na podstawie którego prowadzona jest likwidacja Kopalni.

Dyrektor uzasadniając przyjęcie w zatwierdzonym Planie ruchu likwidowanej Kopalni jej likwidację poprzez zaprzestanie odwadniania górotworu, a nie proponowanego w opracowaniu „Dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki hydrogeologiczne w związku z zakończeniem odwadniania likwidowanego zakładu górniczego rud cynku i ołowiu Kopalnia Olkusz-Pomorzany”¹⁶ alternatywnego sposobu stopniowej jej likwidacji, poprzez zachowanie częściowego pompowania wód dołowych zapisał: „*Dokonując analizy przedmiotowego planu ruchu Dyrektor tut. Urzędu za uzasadnione uznał stanowisko Przedsiębiorcy, że likwidacja zakładu górniczego Kopalnia Olkusz-Pomorzany możliwa jest jedynie poprzez zaprzestanie odwadniania górotworu*”. Wskazał dalej, że w Dokumentacji hydrogeologicznej ujęto sposób postępowania ZGH „Bolesław” po zaprzestaniu pompowania, poprzez prowadzenie monitoringu środowiska wodnego. Dodał, że brak jest podstaw do

¹⁵ Dalej: Plan ruchu likwidowanej Kopalni.

¹⁶ Dalej: Dokumentacja hydrogeologiczna. Dokumentacja została zatwierdzona przez Marszałka Województwa Małopolskiego Nr SR-IX.7431.15.2019.LS w dniu 27 listopada 2019 r. Została ona wykonana w marcu 2019 r. przez zespół: mgr inż. Andrzej Bezkorowajny, prof. dr hab. Inż. Jacek Motyka oraz dr hab. inż. Kajetan d’Obyrn.

odmowy zatwierdzenia planu ruchu likwidowanego zakładu po zrzeczeniu się przez wnioskodawcę koncesji na eksploatację kopaliny.

(akta kontroli str. 64-157, 158-376, 1125)

Do planu ruchu likwidowanego zakładu górniczego Kopalnia „Olkusz-Pomorzany” na lata 2021-2025 sporządzono dziewięć dodatków zatwierdzonych decyzjami Dyrektora OUG w Krakowie¹⁷. Dodatki do Planu ruchu likwidowanej Kopalni dotyczyły bieżących szczegółowych rozwiązań organizacyjno-technicznych procesu likwidacji i nie miały wpływu na zmianę wariantu likwidacji Kopalni oraz systemu monitoringu.

(akta kontroli str. 524-554)

Dla określenia w Planie ruchu likwidacji Kopalni warunków hydrogeologicznych związanych z zakończeniem odwadniania likwidowanej Kopalni została wykorzystana Dokumentacja hydrologiczna. W dokumentacji przedstawiono zmiany warunków hydrogeologicznych, jakie wystąpią w związku z zakończeniem odwadniania likwidowanego zakładu górniczego w zasięgu wytworzonego przez Kopalnię Olkusz-Pomorzany leja depresji. Jak czytamy: *"Intensywny drenaż triasowego piętra wodonośnego wyrobiskami górniczymi olkuskich kopalń rud oraz dużymi ujęciami wody podziemnej w Łazach Błędownskich i w Kluczach spowodował zmiany stosunków wodnych w skali regionalnej. Wokół tych dużych ośrodków drenażu w piętrze triasowym wytworzył się lej depresji o powierzchni około 350 km² (Adamczyk, 1990) i w związku z tym naturalne warunki przepływu wód podziemnych uległy znaczącym przeobrażeniom. Nową podstawą drenażu omawianego piętra stały się wyrobiska górnicze i studnie wspomnianych ujęć, a w ślad za tym w obszarze objętym zasięgiem odwadniania uległy zmianie pierwotne kierunki przepływu wód podziemnych i w dolinach rzecznych".* Następnie *"Druga z większych rzek rejonu olkuskiego – Sztola, jest aktualnie zasilana przez zrzut wód z odwadniania kopalni „Olkusz-Pomorzany”. Rzeka ta przepływa w większej części poza obszarem leja depresji kopalni „Olkusz-Pomorzany”, znajduje się natomiast pod drenującym wpływem Kopalni Piasku „Szczakowa”, co uwidoczniło się spadkiem wielkości przepływu w przekroju hydrometrycznym w Ryszce już na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych zeszłego stulecia”* i dalej *"Zasilanie rzeki Sztoly od źródeł do połączenia z rzeką Babą w rejonie Leśnego Dworu jest na poziomie do kilku do kilkudziesięciu litrów na minutę. Przepływ w Sztole przed połączeniem z rzeką Babą spada do zera, co jest wynikiem drenażu utworów czwartorzędu kanałami byłej kopalni piasku „Szczakowa”.*

Powyższe informacje zawarte w zatwierdzonej dokumentacji świadczą o tym, że lej depresji występujący w przedmiotowym obszarze wynika nie tylko z odwodnienia Kopalni Olkusz-Pomorzany, ale również z odwodnienia zlokalizowanych w rejonie olkuskim kopani piasku oraz eksploatacji ujęć wód podziemnych.

Dokumentacja hydrogeologiczna zawierała dwa warianty likwidacji Kopalni:

¹⁷ z dnia 28 stycznia 2021 r., znak: KRA.9201.1.2021.MM, I.dz.2623/01/2021 zatwierdzającej dodatek nr 1 do planu ruchu likwidowanego podziemnego zakładu górniczego Kopalnia „Olkusz-Pomorzany” na lata 2021-2025, z dnia 26 marca 2021 r., znak: KRA.9201.2.2021.MM, I.dz.9118/03/2021 zatwierdzającej dodatek nr 2, z dnia 4 czerwca 2021 r., znak: KRA.9201.3.2021.MM, I.dz.9118/03/2021 zatwierdzającej dodatek nr 2, z dnia 4 sierpnia 2021 r., znak: KRA.9201.4.2021.SM, I.dz.23471/08/2021 zatwierdzającej dodatek nr 4, z dnia 24 sierpnia 2021 r., znak: KRA.9201.5.2021.SM, I.dz.25930/08/2021 zatwierdzającej dodatek nr 5, z dnia 29 października 2021 r., znak: KRA.9201.6.2021.WCH, I.dz.33076/10/2021 zatwierdzającej dodatek nr 6, z dnia 19 listopada 2021 r., znak: KRA.9201.7.2021.SM, I.dz.35415/11/2021 zatwierdzającej dodatek nr 7, z dnia 20 grudnia 2021 r., znak: KRA.9201.8.2021.SM, I.dz.86221/12/2021 zatwierdzającej dodatek nr 8, z dnia 24 grudnia 2021 r., znak: KRA.9201.9.2021.SM, I.dz.39529/12/2021 zatwierdzającej dodatek nr 9

- poprzez całkowite zaprzestanie pompowania wód dołowych – wtedy rzeka Sztola, poza początkowym odcinkiem, praktycznie zaniknie, natomiast przepływ w Białej Przemszy, poniżej ujścia rzeki Biała zmniejszy się o ok. 70%;
- poprzez częściowe pompowanie w szybie Bronisław do poziomu +235m. n.p.m. – wtedy ok. 20 m³/min byłoby przeznaczone na potrzeby własne ZGH „Bolesław”, a nadmiar wypompowywanej wody tj. ok. 20-50 m³/min będzie przesyłany Kanałem Południowym do rzeki Baba i dalej do Sztoly. Ten wariant odwadniania spowoduje zmniejszenie się przepływu w Sztole z ok. 70 m³/min do ok. 20-50 m³/min.

W Dokumentacji hydrogeologicznej nie przedstawiono negatywnych skutków zaprzestania likwidacji Kopalni poprzez zaprzestanie pompowania na środowisko przyrodnicze dolin rzek Baba, Biała i Sztola, zwracając jednocześnie uwagę na zmniejszenie lub zanik przepływów wody w tych rzekach.

(akta kontroli str. 65-157)

3. Plan ruchu zawierał części wymagane art. 129 ustawy Pgg oraz wymienione w załączniku nr 1 do rozporządzenia z 8 grudnia 2017 r. Ministra Środowiska w sprawie planów ruchu zakładów górniczych¹⁸. Rozdział 26 *Ochrona środowiska* zawierał zamierzenia w zakresie ograniczania i usuwania ujemnych skutków działalności zakładu górniczego, nie zawierał jednak istotnych przede wszystkim dla środowiska przyrodniczego elementów, w tym uwzględnienia wszystkich przewidywanych skutków przyjętego w Planie ruchu likwidowanej Kopalni wariantu likwidacji, co zostało opisane w części *Stwierdzone nieprawidłowości* niniejszego wystąpienia pokontrolnego.

(akta kontroli str. 361-447)

Plan ruchu likwidowanej Kopalni zakłada jej likwidację poprzez całkowite zatopienie. Nieprzyjęcie wersji częściowego pompowania Prezes ZGH „Bolesław” wyjaśnił przeprowadzeniem przez ZGH „Bolesław” analiz z doświadczeń z likwidacji poprzez zatopienie innych zakładów górniczych, między innymi Zakładu Górniczego „Trzebieńka”, który eksploatował złoża rud cynku i ołowiu oraz kopalni zlokalizowanych pod Częstochową, które eksploatowały złoża rud żelaza. Podał, że *„Stwierdzone zostały tam zanieczyszczenia wód podziemnych głównie jonami siarczanowymi i metalami, co powoduje brak możliwości ich wykorzystania do celów innych niż przemysłowe. Jest to efektem naturalnych procesów zachodzących w górotworze, które są wynikiem reakcji wody podnoszącej się w wyniku zatopienia kopalni z utlenionymi minerałami. Tym samym zrzut wód o takiej jakości powodowałby więcej szkody dla środowiska niż brak takiego zrzutu”*. (...) *Stusność podjętej decyzji potwierdziła aktualnie posiadana wiedza na temat jakości wód podziemnych w rejonie likwidowanej kopalni. Na jakość wód w górotworze oprócz współczesnej eksploatacji nałożyła się (płytko) eksploatacja historyczna sięgająca w okolicach Olkusza XII wieku oraz skomplikowane stosunki wodne powstałe w wyniku odkrywkowej eksploatacji piasków podsadzkowych. Należy dodatkowo zaznaczyć, że w przypadku braku zagrożenia sąsiednich złóż oraz bezpieczeństwa ludzi tam pracujących nie ma możliwości prawnej pompowania wody z dołu kopalni i następnie zrzutu tej wody do rzeki na podstawie pozwolenia wodnoprawnego”*.

Stanowisko to zostało potwierdzone przez Dyrektora, który stwierdził: *„Wykonane w lipcu br. pomiary fizykochemiczne z pobranych prób w otworach technologicznych w rejonie szybu Bronisław, które posiadają bezpośrednie połączenie z wyrobiskami górniczymi na poziomie +238m, wskazują na duży wzrost zawartości siarczanów ok. 3000-3500mg/l i znaczny wzrost metali ciężkich (ołowiu, kadmu, cynku)*

¹⁸ Dz. U. z 2017 r. poz. 2293 ze zm., zwane dalej rozporządzeniem w/s planów ruchu zakładu górniczego.

wykluczających możliwość ich zastosowania do celów pitnych lub przemysłowych co jest zgodne z założeniami dokumentacji hydrogeologicznej (str. 94). Stan obecny potwierdza, że dalsze częściowe pompowanie wód dołowych i ich zrzut celem utrzymywania przepływu w ciekach powierzchniowych tj. realizacja wariantu II (pompowanie wody z szybu Bronisław) o którym mowa w „Dokumentacji hydrogeologicznej określającej warunki hydrogeologiczne w związku z zakończeniem lub zmianą poziomu odwadniania likwidowanego zakładu górniczego rud cynku i ołowiu, Kopalnia „Olkusz-Pomorzany” (rozdz. 10, 11) nie jest możliwe z uwagi na pomierzone wielkości zanieczyszczeń”.

Odmianą ocenę sytuacji prezentowało środowisko ekologów¹⁹, według których częściowe pompowanie wód dołowych (ok. 20%) połączone z oczyszczaniem tych wód jest możliwe do realizacji i złagodzi skutki likwidacji Kopalni dla środowiska przyrodniczego, umożliwiając utrzymanie życia biologicznego w ciekach wodnych. Przedstawiciele strony społecznej w swych oświadczeniach złożonych w ramach kontroli wskazywali na tragiczne dla środowiska przyrodniczego skutki (w tym m.in. zanik życia biologicznego w pozbawionych wody z odpompowania Kopalni ciekach powierzchniowych) oraz możliwość zanieczyszczenia ujęć wody pitnej wypełniającymi lej depresji rozpuszczonymi w wodach podziemnych szkodliwymi siarczanami). Przeciwną ocenę tego stanowiska prezentowali twórcy Dokumentacji hydrogeologicznej, według których częściowe pompowanie sporych ilości wód dołowych jest nierealne z przyczyn ekonomicznych oraz technicznych. Sporym problemem jest zagospodarowanie dużych ilości bardzo szkodliwych odpadów powstałych w wyniku procesu oczyszczania silnie zanieczyszczonych pompowanych wód dołowych.

(akta kontroli str. 1071-1092, 1125)

Zatwierdzenie Planu ruchu likwidowanej Kopalni z wariantem jej likwidacji, poprzez całkowite zatopienie Dyrektor uzasadniał następująco: „(...) W ocenie tut. Urzędu dalsze utrzymywanie drenażu wód podziemnych w rejonie zatapianych wyrobisk Kopalni Olkusz — Pomorzany byłoby niecelowe ze względu na przewidywany w początkowej fazie wzrost zanieczyszczeń wód podziemnych głębokiego krążenia. W dokumentacji hydrogeologicznej wskazano, że ze względu na zmiany chemizmu wód podziemnych na skutek zakończenia odwodnienia wyrobisk kopalni Olkusz-Pomorzany ich dalszy pobór i pompowanie spowodowałby odtworzenie warunków utleniania się siarczków oraz opóźniłoby proces samoistnego oczyszczania się wód, a także mogłoby uruchomić przepływ wód zanieczyszczonych z głębszych partii górotworu do powierzchni, co byłoby zjawiskiem niekorzystnym i stanowiłoby dodatkowe zagrożenie dla wód płytkiego krążenia, a nawet wód powierzchniowych. Tak więc, dalszy częściowy pobór wód podziemnych i ich zrzut nawet po ich oczyszczeniu nie eliminowałoby zagrożenia przed zanieczyszczeniem wód podziemnych i cieków powierzchniowych na skutek zaburzenia przepływu wód w górotworze. (...).

Częściowe odpompowywanie wód dołowych i ich oczyszczanie stwarzałoby niebezpieczeństwo uruchomienia strumienia zanieczyszczonych wód podziemnych w kierunku powierzchni, co byłoby dodatkowym zagrożeniem zanieczyszczenia dla wód płytkiego krążenia i wód powierzchniowych. Pompowanie i oczyszczanie wód w ilościach umożliwiających utrzymanie przepływu w ciekach powierzchniowych wymagałoby zużycia dużych ilości energii elektrycznej, co generowałoby znaczną emisję CO₂ do atmosfery, konieczność utylizacji zateżonych odpadów powstałych na skutek oczyszczania wód lub ich zrzut do cieków powierzchniowych. Wskazać należy,

¹⁹ Zwane też dalej stroną społeczną, reprezentowane przez prof. AGH dr hab. M. Czopa, oraz panów: S. Piętka oraz W. Wiczorka.

że podłoże geologiczne rejonów przez które przepływają ciekły powierzchniowe Sztoła, Baba i Biała zbudowane jest z utworów piaszczystych łatwo przepuszczalnych, a rzeka Sztoła na znacznym odcinku płynie praktycznie w filarze zbudowanym z utworów piaszczystych. Rzędna koryta Sztoły wznosi się powyżej dna jej doliny na wysokość od kilku do ok. 20m, co powoduje że znaczne ilości wody z tej rzeki infiltrują w głąb górotworu. Dalsze sztuczne podtrzymywanie przepływów w w/w ciekach powodowałoby większe zagrożenia i obciążenia szkodliwą emisją do środowiska naturalnego. Proponowany wariant utrzymywania częściowego odwadniania górotworu w celu utrzymywania przepływu w ciekach zakłóciłby i opóźnił proces odbudowy i przywracania naturalnych stosunków wodnych w górotworze i na powierzchni terenu. Obciążenie środowiska towarzyszące temu rozwiązaniu jak i zagrożenia dla środowiska, byłyby niewspółmierne do efektów jakie można byłoby uzyskać. Oczyszczanie wód w celu ich zrzutu wymagałoby budowy nowego systemu i urządzeń poboru na podstawie uregulowań Prawa wodnego. Jeszcze raz należy podkreślić, że organ nadzoru górniczego działając w oparciu o właściwość rzeczową ustaloną w ustawie prawo geologiczne i górnicze nie ma podstaw prawnych do nałożenia decyzją administracyjną obowiązku poboru wód podziemnych oraz zrzutu tych wód do cieków powierzchniowych celem utrzymania w nich przepływów po zakończeniu eksploatacji górniczej. Art. 403 Prawa wodnego stanowi m.in., że w pozwoleniu wodnoprawnym ustala się cel projektowanych do wykonania urządzeń wodnych i innych robót, cel i zakres korzystania z wód, warunki wykonywania uprawnień oraz obowiązki niezbędne ze względu na ochronę zasobów środowiska, interesów ludności i gospodarki, w zasięgu oddziaływania zamierzonego korzystania z wód lub planowanych do wykonania urządzeń wodnych oraz wielkość przepływu nienaruszalnego, a także ograniczenia wynikające z konieczności jego zachowania oraz sposób odczytywania jego wartości w miejscu korzystania z wód”.

W ocenie NIK, odmienne oceny naukowców odnoszące się do sposobów i skutków likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany wskazują na trudność w określeniu akceptowalnej przez środowiska społeczne i naukowe metody likwidacji Kopalni. Prezentowane w będących w posiadaniu OUG dokumentacjach skutki likwidacji Kopalni wskazują na istotne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, pochodzące od zanieczyszczonych siarczanami metali ciężkich, pompowanych do cieków powierzchniowych, wód podziemnych. W dokumentach tych nie przedstawiono jednak uzasadnienia braku możliwości zastosowania przyjętego w Dokumentacji hydrogeologicznej wariantu likwidacji Kopalni poprzez stopniowe jej zatapianie, także przy oczyszczaniu pompowanej części wód dołowych.

(akta kontroli str. 1071-1092, 1125-1126)

W Planie ruchu likwidowanej Kopalni, w części 15 *Przedsięwzięcia chroniące sąsiednie złoża kopalni oraz wyrobiska sąsiednich zakładów górniczych* zapisano, że likwidacja Kopalni nie stanowi zagrożenia dla sąsiednich złóż kopalni oraz wyrobisk sąsiednich zakładów górniczych. Eksploatacja części złóż piasku zostanie zakończona przed terminem zakończenia odwadniania Kopalni. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego Gminy Bolesław wskazano warunki, które przedsiębiorcy prowadzący eksploatację piasku mają przestrzegać w momencie zaprzestania pompowania. Przykładowo, określono dla złoża piasku graniczną głębokość wyrobiska 286,0 m nad poziomem morza, a w przypadku podniesienia się wód gruntowych do poziomu eksploatacji, wydobywanie złoża powinno być wstrzymane. Zapisano także, że dla sąsiednich złóż rud cynku i ołowiu, wypełniająca wyrobiska woda w sposób naturalny stanowić będzie ich ochronę przed procesem utleniania i stworzy możliwość odtworzenia eksploatacji przy zmianie warunków ekonomicznych

i ponownym odpompowaniu wody ze złoża. W sąsiedztwie Kopalni Olkusz-Pomorzany nie występują inne podziemne zakłady górnicze, natomiast występują niezagospodarowane złoża rud cynku i ołowiu oraz złoża piasku, które nie były przedmiotem eksploatacji, w związku z tym w opracowaniu zapisano „nie zachodzi potrzeba ochrony tych złóż”.

Prezes ZGH „Bolesław” poinformował, że Minister Klimatu i Środowiska jako organ koncesyjny wygasił wszystkie posiadane przez Spółkę koncesje na wydobywanie rud cynku i ołowiu i nie narzucił żadnych działań zabezpieczających. Stwierdził: „*W rejonie olkuskim występują inne, mniejsze złoża rud cynku i ołowiu, które aktualnie nie są eksploatowane. Ich ewentualna eksploatacja będzie możliwa tylko po uprzednim odwodnieniu górotworu analogicznie jak to miało miejsce w przypadku złóż „Pomorzany”, „Olkusz”, „Klucze” i „Bolesław”. Zatem likwidacja zakładu górniczego kopalni „Olkusz - Pomorzany” poprzez zatopienie nie stanowi dla nich zagrożenia. W sąsiedztwie kopalni „Olkusz-Pomorzany” nie ma innych podziemnych zakładów górniczych, które wymagałyby ochrony w związku z zaprzestaniem odwodnienia*”.

(akta kontroli str. 401, 731-739)

W Planie ruchu likwidowanej Kopalni w części 26.5 *Sposób ochrony wód podziemnych i powierzchniowych, w tym ujęć wód wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia* zapisano, że aktualnie wszystkie ujęcia wód wykorzystywane do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia zlokalizowane są poza zasięgiem odwadniania zakładu górniczego i zaprzestanie odwadniania nie będzie miało na te ujęcia żadnego wpływu, ponieważ przedsiębiorstwo zaopatrujące rejon olkuski w wodę pitną z odwadniania Kopalni zaprzestało jej pobierania w styczniu 2017 r. Rozwiązania techniczne przedstawione w opracowaniu ograniczały się do zabezpieczenia przed podziemną migracją wód w ramach wyrobisk Kopalni, poprzez zabudowę tam izolacyjnych i uszczelnienie szybika „Bronisław II” łączącego poziom +238,0 m n.p.m, a także wykorzystania niektórych wyrobisk pionowych jako piezometrów w systemie monitoringu procesu zatapiania Kopalni. Według zapisów na str. 78 Planu ruchu likwidowanej Kopalni, dla określenia warunków hydrogeologicznych związanych z zakończeniem odwadniania Kopalni została sporządzona Dokumentacja hydrogeologiczna. Na str. 94 ww. dokumentacji zapisano, że niekorzystne zmiany jakości wód podziemnych pod wpływem likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany zajądą tylko w węglanowych skałach triasowych, otaczających wyrobiska likwidowanej Kopalni, natomiast jakość wody w wodonośnych wapieniach jurajskich nie ulegnie zmianie, ponieważ są one odizolowane od wodonośnych utworów triasu ilastymi osadami górnego triasu i/lub marglami jurajskimi. Ponadto zwierciadło wody w wapieniach jurajskich było w warunkach naturalnych, tzn. nie zmienionych pod wpływem drenażu górniczego, od kilku do kilkudziesięciu metrów wyżej od poziomu wody w wodonośnych skałach triasowych. W związku z tym, „*zatopienie Kopalni Olkusz-Pomorzany nie będzie miało wpływu na jakość wody w studniach wierconych i kopanych, które ujmują wodę z wodonośnych utworów jurajskich*”. W planie ruchu likwidowanej Kopalni przewidziano piezometry do monitorowania stanu wody w utworach jurajskich, jak i w utworach triasowych, zlokalizowanych w sąsiedztwie obszarów górniczych ZGH „Bolesław”.

Nie zmienia to faktu, że w górotworze obejmującym wyrobiska Kopalni będzie się utrzymywał duży ładunek mocno zanieczyszczonych wód podziemnych. Na podstawie Planu ruchu likwidowanej Kopalni nie można zidentyfikować potencjalnych skutków wpływu w dłuższym okresie czasu zanieczyszczonych podziemnych wód wypełniających wyrobiska Kopalni na zlokalizowane poza teoretycznie wyznaczonym obszarem leja depresji ujęcia wody pitnej i ogólnie na stan wód podziemnych

i powierzchniowych. Dyrektor powyższy fakt wyjaśnił następująco: „Plan ruchu likwidowanego zakładu górnictwa, zgodnie z art. 108 ust.6 w związku z art. 129 ust. 3 ustawy Prawo geologiczne i górnictwo, sporządza się na okres od 2 do 6 lat albo na cały planowany okres prowadzenia ruchu, jeżeli jest on krótszy. Działania związane z likwidacją zakładu górnictwa winny się więc zakończyć co do zasady w okresie do 6 lat.” Stwierdził, że proces odtworzenia pierwotnego poziomu zwierciadła wody będzie zjawiskiem długotrwałym - centralna część leja depresji wypełniać się będzie około 40-60 lat, natomiast część peryferyjna ww. leja to okres 5-15 lat, tym samym praktycznie poza okresem obowiązywania planu ruchu likwidowanego zakładu górnictwa²⁰. Według Dyrektora: „Skala oszacowania tego procesu jest niezwykle trudna do zdiagnozowania. Podkreślić należy jednak, iż już w trakcie procesu wydobywania kopaliny Przedsiębiorca pod nadzorem OUG w Krakowie prowadził racjonalną gospodarkę złożem. Potwierdzeniem racjonalnej gospodarki są m.in. osiągnięte wskaźniki wykorzystania zasobów złóż na koniec eksploatacji, które dla złóż „Pomorzany” i „Olkusz” wyniosły około 0,9 a dla złoża „Klucze” około 0,7. Tym samym większość kopaliny mogąca się utlenić i oddziaływać na wody została wydobyta, a problem dotyczy głównie zasobów nieprzemysłowych i pozabilansowych pozostawionych w bezpośredniej okolicy wykonanych wyrobisk górniczych (tj. tych o niewielkiej miąższości lub zawartości pierwiastków użytecznych w rudzie). Z tego też względu likwidacja zakładu górnictwa poprzez całkowite zatopienie pozwoli na odcięcie pozostawionych zasobów od dostępu tlenu tj. zmianę warunków oksydacyjnych i wytworzenie środowiska redukcyjnego. Przeprowadzenie tego procesu najszybciej jak to możliwe, jest stanem pożądanym i zgodnym z zatwierdzonym planem ruchu likwidowanego zakładu górnictwa Olkusz-Pomorzany”.

Dyrektor poinformował, że przyjęty od początku funkcjonowania Kopalni model jej likwidacji (poprzez całkowite zatopienie) został ustalony w zatwierdzonych przez Ministra Środowiska Projektach Zagospodarowania Złóż²¹ wraz z ich dodatkami. Podkreślił, że w opinii Urzędu, „przyjęty model likwidacji kopalni Olkusz- Pomorzany (bez zbędnej zwłoki) będzie miał wpływ na ograniczenie negatywnego oddziaływania na środowiska w dłuższym horyzoncie czasowym. Sytuacja taka będzie miała miejsce z uwagi na najszybsze możliwe ustabilizowanie się równowagi hydrogeologicznej i hydrologicznej w obrębie przestrzeni, w której po okresie dynamicznego wypełnienia leja depresji tempo migracji wód podziemnych zostanie ograniczone. Stan taki będzie występował z uwagi na przejście z warunków wymuszonych antropogenicznie do naturalnych, co będzie miało bezpośrednie przełożenie na ograniczenie możliwości migracji utlenionych siarczków w górotworze”. Według Dyrektora, „Przyjęty model likwidacji, poprzez jej całkowite zatopienie, jest optymalny w nawiązaniu do definicji zawartej w art. 3 ust. 13 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021, poz. 1718 ze zm.), który stanowi, iż poprzez ochronę środowiska należy rozumieć podjęcie lub zaniechanie działań, umożliwiające zachowanie lub przywracanie równowagi przyrodniczej. W analizowanym przypadku zaniechanie pompowania wód podziemnych pozwoli odtworzyć naturalne stosunki wodne co ograniczy dalsze utlenianie siarczków w krótkim horyzoncie czasowym, a po wypełnieniu leja depresji także ograniczy ich migrację. Tym samym przywrócone zostaną elementy przyrodnicze do stanu wyjściowego w czasie możliwie najkrótszym zgodnie z powyższą definicją. Ocena przewidywanych zmian warunków hydrogeologicznych i właściwości fizyczno-chemicznych wód podziemnych w likwidowanym zakładzie górnictwa i w jego otoczeniu oraz prognoza zmian na

²⁰ W przypadkach, gdy przedsiębiorca nie zakończył likwidacji zakładu górnictwa należy sporządzić nowy plan ruchu na nowy okres.

²¹ Dalej: PZZ.

środowisko w tym wody podziemne została dokonana w dokumentacji hydrogeologicznej. Wypełnianie się leja depresji powstałego na skutek odwadniania zakładu górniczego jest zjawiskiem naturalnym i stanowi element przywracania poprzednich stosunków wodnych i powrotu do równowagi hydrodynamicznej w górotworze. Biorąc pod uwagę, że lej depresji powstały na skutek działalności Kopalni Olkusz - Pomorzany miał powierzchnię ok. 350 km², nie ma technicznych możliwości na tak dużą skalę przeciwdziałać naturalnym procesom rozmywania utlenionych minerałów w osuszonym górotworze. Zjawiska te zostały opisane w dokumentacji hydrogeologicznej, tam też oceniono, że nie będzie to stanowić zagrożenia dla wód powierzchniowych i obecnych ujęć wód głębinowych. W dokumentacji hydrogeologicznej dokonano określenia wpływu zakończenia lub zmiany poziomu odwadniania likwidowanego zakładu górniczego na stan zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych. Propozycję wyłączenia zasobów dyspozycyjnych podaną w pkt. 15 dokumentacji należy uznać za formę ochrony przed możliwością poboru zanieczyszczonych wód podziemnych głębokiego krążenia w przyszłości. Jak wskazano w poprzednich wyjaśnieniach dalszy pobór wód podziemnych i ich zrzut nawet po ich oczyszczeniu nie eliminowałoby zagrożenia przed zanieczyszczeniem wód podziemnych i cieków powierzchniowych na skutek zaburzenia przepływu wód w górotworze. Jediną możliwością przeciwdziałania wypełniania się leja depresji wodami zawierającymi rozpuszczone związki siarczanów mogłoby być kontynuowanie odwadniania, co byłoby jednak sprzeczne z ustaleniami w PZZ sposobu likwidacji zakładu górniczego przez całkowite zatopienie”.

(akta kontroli str. 142, 402, 414-415, 431-432, 1146-1150)

W Planie ruchu likwidowanej Kopalni przewidywano, do czasu wygaszenia się wpływów dokonanej eksploatacji górniczej, prowadzenie monitoringu odształceń powierzchni terenu po zakończeniu eksploatacji górniczej, poprzez geodezyjne pomiary linii obserwacyjnych oraz sieci reperów ściennych.

(akta kontroli str. 431-432, 558)

4. W OUG znajdowały się dokumentacje prezentujące skutki dla środowiska likwidacji Kopalni poprzez jej całkowite zatopienie, tj.:

- „Ocena wpływu zaprzestania odprowadzania wód z odwadniania Kopalni Olkusz-Pomorzany należącej do ZGH „Bolesław” na ekosystemy rzek: Biała i Sztola oraz ewentualnych zagrożeń dla tych ekosystemów” z sierpnia 2021 r., opracowana m.in. przez profesorów A. Czyłoka, J. Motykę, K. d’Obyrn, oraz mgr inż. J. Niewdanę²².
- Ocena wpływu likwidowanego rejonu „Olkusz” kopalni „Olkusz-Pomorzany” na środowisko oraz obiekty powierzchniowe opracowana w kwietniu 2000 r. m.in. przez prof. E. Popiołka.
- Społeczne i środowiskowe skutki likwidacji przez zatopienie kopalń ZGH „Bolesław” opracowana w marcu 2017 r. m.in. przez prof. AGH J. Ostrowskiego.

W dokumentacjach tych prezentowano wpływ likwidacji Kopalni poprzez całkowite zatopienie zarówno na środowisko przyrodnicze jak też na wody powierzchniowe i deformacje terenu, podkreślając duże zmiany w sieci cieków na powierzchni leja depresji spowodowane odwadniającą działalnością górnictwa. Szczególnie w pierwszym opracowaniu przedstawiono stan środowiska w dorzeczach rzeki Sztoly i Białej od źródeł aż do ujścia do Białej Przemszy przed zaprzestaniem pompowania,

²² Dalej: Ocena wpływu likwidacji Kopalni na ekosystemy rzek. Opracowanie wykonane przez naukowców pod patronatem Stowarzyszenia Szansa Białej Przemszy.

a także przewidywane zmiany w ekosystemie po zmniejszeniu przepływu w ciągu najbliższych 5 lat. Podkreślono znaczny wpływ zmniejszonych przepływów w korycie Białej na zmiany temperatur wody (w lecie przegrzewanie, w zimie zamarzanie), co będzie miało wpływ na populację bobrów oraz na zbiorowiska roślinne i gatunki roślin naczyniowych zależnych od wody, powodując ich wymieranie (m.in. potocznik wąskolistny czy rdestnica pływająca). Zwiększy się zasięg trzcinowisk, kosztem rozprzestrzenionych do zaprzestania pompowania turzycowisk. Jednocześnie podkreślono brak negatywnego wpływu zaprzestania pompowania na odcinek źródłowy Białej (który jest wyschnięty od kilkadziesiąt lat, co skutkowało zanikiem stanowisk endemicznej warzuchy polskiej). Przy braku stałego przepływu na znacznych odcinkach rzeki Sztoła (na odcinku od przysiółka Podpolis woda nie płynie już od co najmniej 30 lat) nastąpią drastyczne zmiany siedliskowe organizmów zależnych od wody (roślin o liściach zanurzonych w wodzie i pływających (m.in. włosieniczników i grzebieni), mchów wodnych oraz ryb. Znikną też miejsca rozrodu płazów, głównie żab z grupy brunatnych. Nastąpi „stosunkowo szybki proces sukcesji roślinności na wyschnięte koryta rzeczne”. W rejonie Bukowna nastąpi rozwój roślin ekspansywnych i inwazyjnych, które będą zasiedlać przesuszone podłoże – sadzic konopiasty, trzcina pospolita, nawłóć kanadyjska i barszcz Sosnowskiego. Wśród działań, które należałoby podjąć w związku z zanikiem lub wyraźnym zmniejszeniem przepływu w systemach dolin rzecznych w opracowaniu wymieniono ochronę bobrów, poprzez dostarczanie w sąsiedztwie cieków drobnych sortymentów świeżo ściętych drzew i krzewów liściastych. Zalecono podjęcie współpracy ze specjalistycznymi instytucjami zajmującymi się ochroną ekosystemów rzek Sztoły i Białej oraz z Państwowym Gospodarstwem Wodnym – Wody Polskie w zakresie odpowiedniego utrzymania koryta obu rzek w związku z przewidywanym odtworzeniem się przepływów w rzekach.

(akta kontroli str. 905, 949-1062)

W oparciu o Ocenę wpływu likwidacji Kopalni na ekosystemy rzek prowadzony jest przez ZGH „Bolesław” monitoring środowiskowy związany z oddziaływaniem na żywe elementy środowiska, w tym w szczególności ryby, płazy, bobry.

Jak wynika z będących w posiadaniu OUG raportów uzyskanych z ZGH „Bolesław”, w czasie wyłączania pomp odwadniania likwidowanej kopalni były prowadzone odłowy ryb z cieków Baba, Sztoła i Biała mające na celu zminimalizowanie niekorzystnych skutków obniżania się poziomu wody w tych ciekach, co zostało potwierdzone protokołami odłowów z 4 i 12 stycznia 2022 r. Z otrzymanych sprawozdań wynika, że:

- dostarczano pokarm i materiał budulcowy dla bobrów,
- odławiano i przeniesiono rybostan Białej, Sztoły (wraz z Babą) do innych zlewni Białej Przemszy. W dniach 15 i 16 grudnia 2021 r. odłowiono i przeniesiono 352 sztuki ryb, zaś w dniach 4-6 stycznia 2022 r. 207 sztuk,
- monitorowano przyrodniczo ciek poniżej zrzutu wód dołowych, odpowiednio od Lasek i od Bukowna aż do ujścia do Białej Przemszy.

Ostatni raport był z lipca 2022 r. Stwierdzono w nim m.in. wysychanie Tylnego stawu przy Leśnym Dworze w Bukownie, w którym widoczne były świeże ślady żerowania osiedlonych tu bobrów, które przeniosły się z pozbawionej wody doliny Sztoły poniżej stawów. W końcowym odcinku Kanalu Dąbrówka stwierdzono liczne żaby z grupy zielonych oraz drobne ryby, żerujące na koloniach rureczników, których występowanie świadczy o pozaklasowej jakości wód płynących w tym Kanale.

(akta kontroli str. 905-906, 949-1062, 1099-1121)

Skutki zaprzestania wprowadzania wód podziemnych po zaprzestaniu pompowania były widoczne podczas oględzin przeprowadzonych w obecności pracowników RZGW w Gliwicach w dniu 24 marca 2022 r., podczas których stwierdzono m.in. całkowicie wyschnięte koryto rzeki Sztoła w rejonie tzw. Zakola rzeki w pobliżu mostu w ciągu ul. Mostowej, gdzie przed zaprzestaniem pompowania organizowane były spływy kajakowe i gdzie zabudowana jest infrastruktura turystyczna (wiata drewniana, tablice informacyjne i parking). Na rzece Baba i Biała a także w Sztole po połączeniu z Babą ilość płynącej wody była znacznie mniejsza niż przed zaprzestaniem pompowania, jednak przepływ był zachowany. Uniemożliwił on jednak uprawianie turystyki kajakowej, dla której zabudowano na prawym brzegu Sztoły, za dopływem rzeki Baba infrastrukturę techniczną. Wody rzeki Biała po połączeniu z potokiem (kanałem) Dąbrówka były mętne i w miejscu połączenia z Białą Przemską widoczna była różnica w przejrzystości rzek. Na brzegach obu rzek, w miejscu ich połączenia widoczne były podziemne nory prawdopodobnie bobrów. Na terenie rekultywowanego wyrobiska piaskowego dawnej piaskowni Szczakowa, położonego ok. 30m niżej od biegnącego wzdłuż skarpy wyrobiska wyschniętego koryta ztoły, znajdowało się jezioro wypełnione czystą wodą, będące początkiem Kanału Centralnego, stanowiącego źródło wody pitnej dla Jaworzna.

W trakcie oględzin przeprowadzonych wspólnie z członkami strony społecznej w dniu 4 marca 2022 r., stwierdzono m.in. oprócz braku przepływu w Kanale Południowym oraz na fragmentach rzeki Sztoła (z czym związany był brak zauważalnego życia biologicznego w tych korytach), także zmniejszone przepływy w rzekach Biała oraz Baba, a także zmniejszoną w porównaniu do grudnia 2021 r. o ok. 1/3 produkcję prądu w Małej Elektrowni Wodnej Maria położonej na rzece Biała Przemsa w Dąbrowie Górniczej przy ul. Białej Przemszy 3²³.

W wyniku oględzin z dnia 30 czerwca 2022 r., wspólnie z przedstawicielem Urzędu Miasta w Bukowni, stwierdzono obniżenie się poziomu wód o ok. 0,5 m w zbiorniku Leśny Dwór, pomimo zasilania zbiornika wodą z rzeki Baba, a także całkowity brak przepływu wody na odcinku rzeki Sztoła, z zabudowaną infrastrukturą techniczną, służącą do uprawiania turystyki kajakowej.

W trakcie prowadzonych oględzin stwierdzono także występowanie na terenie Gminy Bolesław oraz Miasta i Gminy Olkusz zapadlisk.

Przedstawione wyżej ustalenia jednoznacznie wskazują na negatywny wpływ zaprzestania pompowania wód podziemnych na środowisko przyrodnicze dolin rzek Biała, Baba i Sztoła, a także na funkcjonowanie korzystających z wody rzeki Biała Przemsa podmiotów gospodarczych. Znacznemu ograniczeniu uległa turystyka i rekreacja bazująca na walorach krajobrazowo-przyrodniczych dolin tych rzek. Nastąpiła likwidacja turystyki kajakowej w Bukowni.

(akta kontroli str. 739-753, 1125)

5. Monitoring środowiska wodnego skutków likwidacji Kopalni jest realizowany na podstawie „Programu monitoringu środowiska wodnego po likwidacji kopalni rud cynku i ołowiu „Olkusz-Pomorzany”. Program został sporządzony w następstwie wezwania Dyrektora z dnia 30 października 2020 r. do uzupełnienia braków formalnych do przedłożonego do zatwierdzenia Planu Ruchu Likwidowanej Kopalni. Program został opracowany w oparciu o wnioski z Dokumentacji hydrogeologicznej. Według Programu, monitoring powinien być prowadzony:

- w 28 otworach obserwacyjnych i obejmuje pomiary zwierciadła wody (z częstotliwością raz na kwartał w obszarze leja depresji i raz na pół roku

²³ Według danych uzyskanych w RZGW w Gliwicach, z wód Przemszy korzystają trzy małe elektrownie wodne produkujące prąd.

poza obszarem depresji) oraz analizę jakościową wód podziemnych z wytypowanych piezometrów (raz na kwartał), których konstrukcja umożliwia pobór próbek wody. Minimalny zakres analiz fizykochemicznych powinien obejmować określenie stężeń: zawiesina, Na, K, HCO₃, SO₄, Cl, Fe, Mn, Zn, Pb i Cd.

- w 31 źródłach wody obejmuje pomiary wydajności oraz analizę ich stanu jakościowego (odczyn Ph, przewodnictwo (PEW), stężenia: zawiesina, Na, K, HCO₃, SO₄, Cl, Fe, Mn, Zn, Pb i Cd). – z częstotliwością raz na kwartał lub rzadziej, gdy parametry będą stabilne.
- w 32 punktach pomiarowych na ciekach powierzchniowych i obejmuje pomiar natężenia przepływu i analizę jakości wód powierzchniowych (odczyn Ph, przewodnictwo (PEW), stężenia: zawiesina, Na, K, HCO₃, SO₄, Cl, Fe, Mn, Zn, Pb i Cd) – z częstotliwością raz na pół roku lub raz na kwartał w przypadku pojawienia się wody w suchych aktualnie korytach.

Kierownik Ruchu Zakładu Górniczego ZGH „Bolesław”, zarządzeniem nr 49/2021 z dn. 27 października 2021 r. powołał Zespół ds. monitoringu środowiska wodnego po likwidacji kopalni rud cynku i ołowiu „Olkusz–Pomorzany”. Zespół dokonuje analizy wykonanych pomiarów terenowych wydajności źródeł, przepływów w ciekach powierzchniowych, poziomów wód w piezometrach, a także analiz składu fizykochemicznego wód. Kopie protokołów z posiedzeń zespołów były przekazywane do Dyrektora OUG w Krakowie. Do dnia 28 lipca 2022 r. odbyły się 4 posiedzenia zespołu.

(akta kontroli str. 713-725, 1125)

Kierownik Ruchu Zakładu Górniczego ZGH „Bolesław” zarządzeniem nr 6/2022 z dnia 10 stycznia 2022 r. nakazał prowadzenie kontroli rejonów na powierzchni terenu pod którymi prowadzono eksploatację zawałową oraz miejsc, w których w latach ubiegłych wystąpiły deformacje nieciągłe powierzchni terenu oraz zarządzeniem nr 7/2022 z dnia 11 stycznia 2022 r. powołał Zespół ds. byłej eksploatacji zawałowej oraz powstałych deformacji nieciągłych po byłych kopalniach „Olkusz–Pomorzany”, „Bolesław” i „Olkusz”. OUG otrzymywał od ZGH „Bolesław” protokoły z posiedzeń zespołów oraz informacje o powstałych zapadliskach. Od stycznia do 27 lipca 2022 r. odbyło się 29 posiedzeń Zespołu, na których dokonywano oceny stanu zagrożenia powierzchni w oparciu o prowadzony monitoring powierzchni i analizę tempa zatapiania kopalni i wypełniania wodą wyrobisk górniczych. Odnotowano powstanie 56 zapadlisk na powierzchni terenu, z tego 40 powstało w rejonie byłego O.G.²⁴ Pomorzany III, 16 w rejonie byłego O.G. Olkusz II, w rejonie „Bolesław” dotychczas deformacje nieciągłe²⁵ nie wystąpiły. Dyrektor ocenił pozytywnie działania podjęte przez Kopalnię celem monitorowania i oznaczania terenów potencjalnie zagrożonych zapadliskami i podtopieniami.

(akta kontroli str. 713-725, 1125)

OUG w Krakowie przeprowadził w miesiącach od stycznia do lipca 2022 r. w likwidowanej Kopalni siedem kontroli. Przedmiotem kontroli były m.in. sprawy związane z prowadzeniem monitoringu środowiska wodnego, w szczególności procesu zatapiania kopalni oraz monitoring środowiska w tym deformacji powierzchni terenu po rozpoczęciu likwidacji zakładu. Prowadzone kontrole potwierdzały prowadzenie monitoringu wód, a wyniki ich stanu jakościowego były odnoszone do

²⁴ O.G. oznacza obszar górniczy.

²⁵ *Deformacje nieciągłe*: to zaburzenia warstw skalnych wzdłuż pęknięć w powierzchni terenu, których ciągłość została przerwana np. spękania lub uskoki.

wielkości określonych w pozwoleniach wodnoprawnych. Kontrole obejmowały także zagadnienia ochrony środowiska w zakresie: gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami w procesie likwidacji oraz rekultywacji gruntów po działalności górniczej. W posiadaniu OUG były wyniki prowadzonego monitoringu. W opinii Dyrektora, pomiary tempa podnoszenia się zwierciadła wody w szybach „Dąbrówka” i „Chrobry” wykonywane początkowo codziennie, obecnie co 2-3 dni wskazują, że aktualnie obserwowane jest szybsze niż założono pierwotnie podniesienie się zwierciadła wody w rejonie zlikwidowanych szybów Dąbrówka i Chrobry w rejonie centralnym leja depresji. Wyniki z pomiarów otworów obserwacyjnych usytuowanych na obrzeżach leja depresji i poza jego granicą wykazują sezonowe wahania poziomu wody (podniesienie się poziomu po roztopach i opadach wiosennych i obniżenie w okresie letniej suszy). Zdaniem Dyrektora, z uwagi na krótki okres prowadzonych obserwacji (mniejszy od okresu roku hydrologicznego) nie można obecnie wysuwać jednoznacznych wniosków. Dyrektor stwierdził: „(...) *dotychczasowe dane geologiczne nie wskazują na bezpośrednie oddziaływanie zmieniającej się sytuacji hydrogeologicznej związanej z zatapianiem kopalni na sytuację hydrologiczną na powierzchni terenu w zasięgu leja depresji, co potwierdzają wyniki pomiarów hydrologicznych i hydrogeologicznych oraz wyniki analiz fizykochemicznych*”.

Różnica poziomów wód pomiędzy szybami Dąbrówka i Chrobry utrzymuje się obecnie na poziomie ponad 30m, co zdaniem Dyrektora wskazuje na prawidłowe funkcjonowanie tam wodnych wybudowanych w Przekopie głównym i w chodniku wodnym głównym, jak również wykonanego uszczelnienia szybu „Bronisław II” łączącego poziom +238,0 m n.p.m. z poziomem +180,0m n.p.m. (potwierdza to poprawność założeń projektowych zadania przewidzianego w pkt. 26.5 planu ruchu w celu ochrony wód), które to działania mają na celu zapobiegać w okresie likwidacji oraz w okresie późniejszym mieszanemu się wód z rejonu „Pomorzany” z wodami z rejonu „Olkusz”. Jest to szczególnie istotne ze względu na odcięcie możliwości utleniania siarczków, a więc dalszej degradacji jakości wód podziemnych, na co wskazywano w dokumentacji hydrogeologicznej²⁶.

Wykonane w lipcu br. pomiary fizykochemiczne z pobranych prób w otworach technologicznych w rejonie szybu Bronisław, które posiadają bezpośrednie połączenie z wyrobiskami górniczymi na poziomie +238m, wskazują na duży wzrost zawartości siarczanów ok. 3000-3500mg/l i znaczny wzrost metali ciężkich (ołowiu, kadmu, cynku) wykluczających możliwość ich zastosowania do celów pitnych lub przemysłowych, co jest zgodne z założeniami dokumentacji hydrogeologicznej²⁷. Dyrektor stwierdził, że: „*Stan obecny potwierdza, że dalsze częściowe pompowanie wód dołowych i ich zrzut celem utrzymywania przepływu w ciekach powierzchniowych, tj. realizacja wariantu II (pompowanie wody z szybu Bronisław) o którym mowa w Dokumentacji hydrogeologicznej określającej warunki*

²⁶ W dokumentacji hydrogeologicznej zapisano, że różnica pompowanych poziomów spowoduje szybki spływ wód z rejonu „Olkusz” do rejonu „Pomorzany” i niekontrolowane mieszanie się wód doskonałej jakości z poziomu +238,0 m n.p.m. (rejon „Olkusz”) z wodami z poziomu +180,0 m n.p.m. (rejon „Pomorzany”). Rolą tam jest także stopniowe wyrównywanie się ciśnień hydrostatycznych do czasu ich trwałego ustabilizowania, głównie z powodu różnicy w ilości dopływających wód do obu rejonów.

²⁷ Na stronie 94 dokumentacji hydrogeologicznej zapisano, że złoża rud cynku i ołowiu jest znacznie bardziej narażone na działanie procesu utleniania siarczków metali niż złoża w zlikwidowanej kopalni „Trzebieńka”. Niekorzystne zmiany jakości wód podziemnych pod wpływem likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany zajądą tylko w węglanowych skałach triasowych, otaczających wyrobiska likwidowanej Kopalni, natomiast jakość wody w wodonośnych wapieniach jurajskich nie ulegnie zmianie, ponieważ są one odizolowane od wodonośnych utworów triasu ilastymi osadami górnego triasu i/lub marglami jurajskimi. Ponadto zwierciadło wody w wapieniach jurajskich było w warunkach naturalnych, tzn. nie zmienionych pod wpływem drenażu górniczego, od kilku do kilkudziesięciu metrów wyżej od poziomu wody w wodonośnych skałach triasowych. W związku z tym, zatopienie Kopalni Olkusz-Pomorzany nie będzie miało wpływu na jakość wody w studniach wierconych i kopanych, które ujmują wodę z wodonośnych utworów jurajskich.

hydrogeologiczne w związku z zakończeniem lub zmianą poziomu odwadniania likwidowanego zakładu górniczego rud cynku i ołowiu, Kopalnia „Olkusz-Pomorzany” (rozdz. 10, 11) nie jest możliwe z uwagi na pomierzone wielkości zanieczyszczeń.”

Z dostarczonych do badań dokumentów nie wynika brak możliwości przemysłowego oczyszczania części wypompowywanych wód dołowych, przed ich zrzutem do cieków powierzchniowych.

(akta kontroli str. 555-565, 1126-1127)

6. Dyrektor stwierdził, że organ nadzoru górniczego działając w oparciu o właściwość rzeczową ustaloną w ustawie prawo geologiczne i górnicze nie ma podstaw prawnych do nałożenia decyzją administracyjną obowiązku poboru wód podziemnych oraz zrzutu tych wód do cieków powierzchniowych celem utrzymania w nich przepływów po zakończeniu eksploatacji górniczej, ponieważ art. 403 Prawa wodnego stanowi m.in., że w pozwoleniu wodnoprawnym ustala się cel projektowanych do wykonania urządzeń wodnych i innych robót, cel i zakres korzystania z wód, warunki wykonywania uprawnień oraz obowiązki niezbędne ze względu na ochronę zasobów środowiska, interesów ludności i gospodarki, w zasięgu oddziaływania zamierzonego korzystania z wód lub planowanych do wykonania urządzeń wodnych oraz wielkość przepływu nienaruszalnego, a także ograniczenia wynikające z konieczności jego zachowania oraz sposób odczytywania jego wartości w miejscu korzystania z wód. Zagadnienia gospodarowania zasobami wód podziemnych i powierzchniowych leżą w kompetencji Wód Polskich.

Na pytanie, jakie widzi Pan potrzeby zmian istniejącego prawa w zakresie likwidowania zakładów górniczych, biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia z likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany i brak udziału instytucji wyspecjalizowanych w ochronie środowiska w procesie likwidacji podziemnych zakładów górniczych Dyrektor odpowiedział: „*Udział wyspecjalizowanych instytucji i organów ochrony środowiska w procesie likwidacji podziemnych zakładów górniczych powinien być realizowany na etapie wygaszania koncesji na wydobywanie kopaliny poprzez wprowadzenie obowiązku opiniowania z innymi organami ochrony środowiska projektu decyzji wygaszającej koncesję. Ponadto wydaje się być właściwym, aby organ administracji geologicznej (Minister właściwy ds. środowiska), który udzielił koncesji na wydobywanie kopaliny, zatwierdził dokumentację geologiczną złoża kopaliny, dokumentację hydrogeologiczną w związku z wykonywaniem odwodnień w celu wydobywania kopaliny, był organem właściwym do zatwierdzenia dokumentacji hydrogeologicznej sporządzanej w związku z zakończeniem lub zmianą poziomu odwadniania likwidowanych zakładów górniczych (aktualnie organem właściwym w tym zakresie jest marszałek województwa). Minister właściwy ds. środowiska dysponuje bowiem odpowiednimi ciałami doradczymi jak np. Komisja Dokumentacji Hydrogeologicznych, a jego obszar właściwości jest większy od marszałka województwa co ma znaczenie w przypadkach zakładów, których oddziaływanie może wykraczać poza teren jednego województwa.*

Problem zakończenia zrzutu wód z odwadniania zakładów górniczych winien być także przedmiotem analizy na etapie wydawania pozwoleń wodnoprawnych oraz zostać uregulowany na gruncie Prawa wodnego”.

(akta kontroli str. 1063, 1066)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Dyrektor OUG przed wydaniem decyzji zatwierdzającej Plan ruchu nie wykorzystał dostępnych instrumentów doradczych i nie wnioskował o powołanie przez Prezesa

WUG kolejalnych organów doradczych i opiniujących, o których mowa w art. 166 ust. 1 pkt 2 Pgg, pomimo specyfiki likwidowanej Kopalni Olkusz-Pomorzany (duża ilość wód podziemnych dopływających do wyrobisk Kopalni) i poważnych zagrożeń dla środowiska wynikających z likwidacji kopalni (rezultatem zatapiania wyrobisk po kopalni cynku i ołowiu poprzez zaprzestanie pompowania wód dołowych jest zanieczyszczenie zalewających wyrobiska wód podziemnych, łatwo rozpuszczalnymi w wodzie szkodliwymi siarczanami metali ciężkich oraz zanik życia biologicznego w wyschniętych korytach cieków wodnych).

Dyrektor wyjaśniał, że likwidacja zakładu górniczego zgodnie z art. 129 ustawy Pgg należy do obowiązków przedsiębiorcy, tj. podmiotu, który posiada koncesję na prowadzenie działalności regulowanej ustawą. Stwierdził, że ze względów formalnych kierowanie wniosku dotyczącego zaprzestania odwadniania na komisje przy WUG było bezprzedmiotowe, ponieważ zagadnienia dotyczące gospodarowania zasobami wód powierzchniowych i podziemnych oraz gospodarka wodno-ściekowa nie należą do właściwości rzeczowej tych komisji oraz organów nadzoru górniczego, a ponadto dodał, że to na przedsiębiorcy ciąży obowiązek sporządzenia planu ruchu likwidowanego zakładu na podstawie posiadanych uregulowań formalno-prawnych jak koncesja, projekt zagospodarowania złoża, dokumentacja geologiczna, dokumentacja hydrogeologiczna określająca warunki hydrogeologiczne w związku z zakończeniem lub zmianą poziomu odwadniania likwidowanego zakładu górniczego, a także innych decyzji i opracowań określających oddziaływanie na środowisko zakładu górniczego, w tym jego likwidacji.

W ocenie Dyrektora, przedstawiony w planie ruchu sposób likwidacji zakładu górniczego był zgodny z dokumentami wymaganymi przepisami prawa i zatwierdzonymi decyzjami innych organów, a oddziaływanie na środowisko zostało poddane analizie w opracowaniach sporządzonych przez jednostki naukowe. Dyrektor stwierdził: *„Zlecenie przez Dyrektora OUG alternatywnych analiz sposobu likwidacji kopalni naraziłoby Skarb Państwa na niepotrzebne wydatkowanie środków publicznych na ponowne opisanie rozpoznanego zagadnienia, a w przypadku nakazania tych czynności przedsiębiorcy mogłoby narazić Skarb Państwa na roszczenia ze strony wnioskodawcy związane z wykonaniem dodatkowych ekspertyz w przypadku, gdy żądanie ich sporządzenia okazałoby się bezzasadne. Rozpatrzenie wniosku o zatwierdzenie planu ruchu likwidowanego zakładu górniczego Olkusz – Pomorzany zostało dokonane przez organ I instancji m.in. w oparciu o dowody przedstawione przez stronę oraz ustalenia dokonane przez organ, które zostały uznane za w pełni wiarygodne i wystarczające do podjęcia decyzji. Zlecenie alternatywnych analiz mogłoby stanowić naruszenie zasady prostości i szybkości postępowania określonej w art. 12 Kodeksu postępowania administracyjnego, zgodnie z którą organy administracji publicznej powinny działać w sprawie wnikliwie i szybko posługując się możliwie najprostszymi środkami prowadzącymi do jej załatwienia.”*

NIK nie podziela wyjaśnień Dyrektora z uwagi na fakt, że OUG jest jedyną jednostką administracji państwowej, wskazaną w art. 108 ust. 11 ustawy Pgg do zatwierdzania Planu ruchu likwidowanej Kopalni, a brak w tym procesie jednostek wyspecjalizowanych w ochronie środowiska takich jak Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska i RZGW sprawia, że OUG winna dołożyć wszelkich starań, aby wybrany model likwidacji był optymalny w skutkach nie tylko dla przedsiębiorcy, ale także dla środowiska naturalnego. Nie kwestionując prawa ZGH „Bolesław” do likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany ani nie rozstrzygając o słuszności wybranego wariantu

tej likwidacji, należy wskazać, że ze względu na jej konsekwencje dla środowiska, zatwierdzenie Planu ruchu przez OUG powinno być oparte o pogłębione analizy specjalistycznych ciał opiniodawczych i doradczych.

(akta kontroli str. 1063-1065, 1071- 1088, 1125-1126)

2. W myśl art. 129 ust. 4 ustawy Pgg plan ruchu likwidowanego zakładu górniczego określa również sposób wykonania przez przedsiębiorcę obowiązków w przypadku likwidacji zakładu górniczego, o których mowa w ust. 1 tego artykułu, w tym sposób realizacji przedsięwzięć i niezbędne środki w celu ochrony środowiska oraz rekultywacji gruntów po działalności górniczej. Tymczasem w zatwierdzonym przez Dyrektora OUG Planie ruchu likwidowanej Kopalni nie ujęto zagadnienia ochrony środowiska przyrodniczego i jego monitoringu po zaprzestaniu pompowania wód dołowych ani nie przedstawiono wszystkich istotnych negatywnych zjawisk występujących po zaprzestaniu odwadniania Kopalni skutkujących wyschnięciem znacznych odcinków koryta rzeki Sztoly i zamarciem w nich życia biologicznego oraz znacznym ograniczeniem możliwości produkcji prądu w małych elektrowniach wodnych zlokalizowanych na Białej Przemszy. Tym samym w Planie ruchu likwidowanej Kopalni nie przedstawiono sposobów przeciwdziałania tym zjawiskom.

Zatwierdzenie Planu ruchu likwidowanej Kopalni bez ujęcia zagadnienia ochrony środowiska przyrodniczego i jego monitoringu Dyrektor wyjaśniał brakiem tego wymogu w istniejących przepisach, tj. w rozporządzeniu ws. planów ruchu zakładu górniczego. Ponadto stwierdził, że inne organy (właściwe w zakresie ochrony środowiska) nie wydały ZGH Bolesław decyzji zobowiązującej ten zakład do prowadzenia monitoringu przyrodniczego w związku z likwidacją zakładu górniczego, a „zgodnie z art.123 ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 916) organem właściwym w tym zakresie jest regionalny dyrektor ochrony środowiska, który dokonuje kontroli przestrzegania przepisów o ochronie przyrody w trakcie gospodarczego wykorzystania zasobów i składników przyrody przez jednostki organizacyjne oraz osoby prawne i fizyczne”.

Pani Nadinspektor OUG ds. ochrony środowiska przeprowadzająca kontrole procesu likwidacji Kopalni Olkusz-Pomorzany dodała, że Dyrektor OUG w Krakowie nie ma podstawy prawnej do podejmowania działań na podstawie ustawy Prawo ochrony przyrody. Nie jest też organem właściwym do prowadzenia monitoringu przyrodniczego, który polega na obserwacji i ocenie stanu oraz zachodzących zmian w składnikach różnorodności biologicznej i krajobrazowej, w tym typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, a także do oceny skuteczności stosowanych metod ochrony przyrody.

(akta kontroli str. 377-447, 903-904, 1093-1101)

Nieprzedstawienie możliwych skutków występujących po zaprzestaniu odwadniania Kopalni, tj. braku dużej ilości wody odprowadzanej do rzek Baba, Biała i Sztola Dyrektor wyjaśniał tym, że ze względów formalnych przeciwdziałanie zmniejszeniu wielkości przepływu wód w rzekach nie mogło być przedmiotem uregulowań w Planie ruchu. Dyrektor stwierdził, że w tym Planie wskazano zadania związane głównie ze zmianą stosunków wodnych na powierzchni terenu oraz przeciwdziałanie podtopieniom i zalewiskom. Dodał, że zgodnie z art. 16 pkt 61 lit. e ustawy z dnia 20 lipca 2017r. Prawo wodne (Dz. U. 2021 poz. 624 ze zm.) wody z odwadniania zakładu górniczego są ściekami i Dyrektor OUG w Krakowie, nie jest umocowany prawnie do podejmowania rozstrzygnięć w oparciu o ww. przepisy. „Rozpatrując proces likwidacji zakładu górniczego zaprzestanie odwadniania górotworu należy zakwalifikować jako zakończenie zrzutu ścieków do odbiorników, a nie zmniejszenie czy ograniczenie przepływu wody w rzekach. Wody z odwodnienia wyrobisk górniczych kopalni Olkusz-Pomorzany zawierały znaczne zanieczyszczenia

siarczanami, chlorkami i metalami ciężkimi. Zaprzestanie ich zrzutu jest elementem poprawy jakości wody w rzekach i przyczynia się do poprawy ochrony środowiska”.

Zdaniem NIK, powyższe wyjaśnienia nie zasługują na uwzględnienie, ponieważ OUG jest jedyną instytucją administracji państwowej, która poprzez zatwierdzanie Planu ruchu likwidowanej Kopalni ma zasadniczy wpływ na kwestie ochrony środowiska przyrodniczego i jego monitoring. Natomiast przyjęty Plan ruchu nie uwzględnił szeregu negatywnych skutków likwidacji Kopalni dla środowiska. Skutkiem czego nie mógł go chronić w sposób wystarczający.

(akta kontroli str. 434-437, 893-899)

IV. Uwagi

- Uwagi
- W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, zwraca uwagę na:
- potrzebę wykorzystywania ciał opiniodawczych i doradczych w przypadkach podejmowania decyzji o istotnych skutkach dla środowiska naturalnego,
 - obowiązek uwzględniania wszystkich skutków dla środowiska naturalnego w zatwierdzanych planach ruchu.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do Dyrektora Delegatury NIK w Katowicach. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 21 od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Katowice, dnia 30 września 2022 r.

Kontroler
Stanisław Tarnowski
główny specjalista k.p.

Zmian w wystąpieniu pokontrolnym
dokonał:

/-/

Piotr Miklis
Dyrektor Delegatury NIK
w Katowicach